

АРХИТЕКТУРА

Isaiko N.B.

architect, graduate student

National Academy of Arts and Architecture

Ukraine, Kyiv

DEVELOPMENT OF THE HISTORICAL AREA CONCEPT IN THE LEGISLATION OF UKRAINE

Ісайко Н. Б.

архітектор, аспірант

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

Україна, Київ

СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ІСТОРИЧНОГО АРЕАЛУ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Summary. The article analyzes the formation of the concept of "historical area" in scientific research and legislative and regulatory documents of Ukraine on the protection of historical and cultural heritage. "Historic Areas" is a separate specially designated territory of historical and cultural significance with approved boundaries, which should be considered as a specific object of urban planning in order to preserve the historical or traditional environment of a historic city. The historical informative content of the city depends entirely on how accurately the nature of the relationship between urban planning heritage, the natural environment and human life at different historical stages will be reproduced. Proper definition of the historic area sets the direction and limits of its analysis and it is by means of a comprehensive approach that the protection of cultural heritage can be ensured in the context of the modern settlement.

Анотація. У статті аналізується становлення поняття «історичний ареал» у наукових дослідженнях і законодавчих та нормативних документів України з питання охорони історико-культурної спадщини. Історичний ареал є окремою спеціально виділеною територією історико-культурного значення з затвердженими межами, яка має розглядатися як специфічний об'єкт містобудівного проектування задля збереження історичного або традиційного середовища історичного міста. Історична інформативність міста цілком залежить від того, наскільки точно буде відтворено характер взаємозв'язків містобудівної спадщини, природного оточення і життєдіяльності людини на різних історичних етапах. Правильне визначення історичного ареалу встановлює напрямок та межі його аналізу та саме за допомогою комплексного підходу можна забезпечити охорону культурної спадщини в умовах сучасного населеного пункту.

Key words: Historical area, heritage, historical city, urban planning.

Ключові слова: Історичний ареал, спадщина, історичне місто, містобудування.

Однією з важливих юридичних новацій Закону України "Про охорону культурної спадщини" є запровадження поняття "історичний ареал". Історичний ареал населеного місця характеризується як частина історичного населеного місця, що зберегла старовинний вигляд, розпланування та форму забудови, типові для певних культур або періодів розвитку, а також традиційний характер середовища – історично успадкований вигляд й об'ємно-просторовий устрій історичного населеного місця [4]. Історичний ареал є окремою спеціально виділеною територією історико-культурного значення з затвердженими межами, яка має фіксуватися в усіх землепорядних і містобудівних документах та розглядатися як специфічний об'єкт містобудівного проектування [4]. Значна частина територій історичних ареалів, а саме: території пам'яток та їхніх охоронних зон, заповідники, охоронювані археологічні території належать до земель історико-культурного призначення [8]. У межах певного населеного місця може бути визначено один або кілька історичних ареалів.

Так як для самобутності історичних міст загрозою завжди було втручання нової забудови в історичне середовище, особливо у наш час, коли існує небезпека того, що зростаюча універсальність методів будівництва й архітектурних форм здатна призвести до створення одноманітного оточення, збереження історичного або традиційного середовища в такому разі може стати видатним внеском у справу охорони культурних і соціальних цінностей країни й таким чином одночасно сприяти збагаченню світової культурної спадщини в галузі архітектурного та містобудівного мистецтва.

На правовому рівні питання охорони історико-культурної спадщини почали активно дебатуватися ще після Другої світової війни. Але питання «історичного ареалу» чи навіть «історичного міста», як окремої категорії, тоді ще не порушувалось. У 1964 році, у Венеціанській хартії про консервацію й реставрацію пам'яток та визначних місць, поняття "історична пам'ятка" (пам'ятка, що підлягає охороні й реставрації) також було поширене на "міське чи сільське середовище, що має характерні ознаки певного типу

цивілізованості" [1]. У 1976 році, в ухвалі конференції ЮНЕСКО щодо "історичних ансамблів", поняття "історичний ансамбль" вживалося стосовно сукупності будівель, споруд та прилегло до них відкритого простору, яка становить певну цілісність і є археологічною, архітектурною, історичною, естетичною та соціокультурною цінністю [1].

Також питання збереження культурної спадщини ще в радянську добу розглядалося фахівцями інституцій - НДІ теорії та історії архітектури та містобудування (НДІПІАМ) та КиївДДПМістобудування, де були розроблені методики історико-містобудівних та пам'яткоохоронних досліджень населених місць. Свого часу «Методичні рекомендації по дослідженню історико-архітектурного надбання в містах Української ССР» [9] започаткували низку подальших науково-методичних студій.

Вперше термін "історичні ареали населених місць" був закріплений у Законі України "Про охорону культурної спадщини" від 8.06.2000 р. Можна припустити, що поява даного терміну в українському законодавстві спричинена впливом міжнародних документів, зокрема, Міжнародною хартією про охорону історичних міст (Вашингтонської хартією) від 1.01.1987 р., яка англійською мовою має назву Washington Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas [1]. Так, у Вашингтонській хартії визначено, що вона стосується історичних міст, великих і малих, історичних центрів і кварталів з їхнім природним чи створеним людиною оточенням, котрі, крім власних якостей історичного документа, уособлюють цінності, властиві традиційним міським цивілізаціям [2]. Проте, Вашингтонська хартія не дає визначення безпосередньо історичних ареалів населених місць, але наводить цінності, що підлягають охороні. Це – історичний характер міста і сукупність матеріальних і духовних складових, які виражають його образ, а саме:

- a) форма міста, яка визначається мережею вулиць і розплануванням на ділянки;
- b) зв'язок між різними міськими просторами: забудованими, вільними та озелененими;
- c) форма і вигляд споруд (внутрішній і зовнішній), обумовлені своєю структурою, об'ємом, стилем, масштабом, матеріалом, кольором і декором;
- d) зв'язки міста з навколишнім середовищем, природним і створеним людиною; e) різні призначення міста, набуті ним під час історичного розвитку.

У наш час, у низці сучасних наукових праць, вулиці та площі цілком прийнятно отримують статус пам'яток містобудування. Але, на думку В. Тимофійко, зберігається застарілий і звичайний об'єктний підхід до розуміння культурних цінностей - пам'яткою часто вважаються лише ті, яких можна торкнутися, відсутнє розуміння того, що таке історичне середовище. Якщо об'єкт фігурує як пам'ятка містобудування, то прагнучи

дотримуватись міжнародних стандартів, треба передусім професійно аналізувати саме простір [3].

Є. Водзинський також зауважував, що охорона об'єктів містобудівної спадщини не є належною: «Їх збереженню як самостійних цілісним утворень практично не приділяється уваги. Здійснюється переважно реставрація і підтримка окремих цінних будинків і споруд, що входять до їх складу. В збереженні культурної спадщини залишається в силі застарілий поштучний підхід. Суто містобудівні якості давніх комплексів як цілісних утворень, а саме територіально-розпланувальна структура, образні і композиційно-художні ознаки, об'ємно-просторова побудова, внутрішні і зовнішні ансамблеві зв'язки, особливості формування і функціонування враховуються дуже поверхово, або взагалі не враховуються» [5].

У свою чергу Л. Прибега акцентує на необхідності охорони просторового каркасу історичного міста «Просторовий устрій історичного ареалу матеріально визначається такими складовими, як ландшафт, планувальна мережа та забудова разом з пам'ятками» [6] та пропонує визначення: «Історичний ареал – це історично успадкована сукупність об'єктів забудови, у тому числі й осібних пам'яток, локальних комплексів та ансамблів, пам'ятних місць, організованих територіально» [7].

Після прийняття Закону України "Про охорону культурної спадщини" від 8.06.2000 року було прийнято ряд підзаконних актів, а саме – Постанов Кабінету Міністрів від 13.03.02 р. №318 «Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» та від 26.06.01 р. №878 «Про затвердження Списку історичних населених місць України», що в цілому створило в Україні правове поле та випрацювані методологічні засади для розвитку територіального принципу охорони пам'яток. До числа історичних прийнято захищувати міста, вік яких сягає понад 300 років, а також усі обласні центри, незалежно від їхнього віку (з огляду на зосереджені в них містобудівні й культурні цінності). Проте чітких критеріїв зарахування міст і, особливо, селищ міського типу до числа історичних місць не вироблено.

Визначення поняття історичного ареалу міститься також в Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць від 13.03.2002 р. № 318. Згідно пункту б вказаного Порядку історичний ареал – це найбільш освоєна в минулому і добре збережена частина території населеного місця, що відрізняється традиційним характером середовища і значною кількістю об'єктів культурної спадщини від інших, менш освоєних або погано збережених частин населеного місця.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про охорону культурної спадщини" традиційний

характер середовища – це історично успадкований вигляд та об'ємно-просторова структура історичного населеного місця.

Порівнюючи визначення історичних ареалів населених місць у законодавстві, зазначимо, що по суті вони не є суперечливими, оскільки:

- вказують на те, що історичний ареал – це частина населеного місця;
- дана частина населеного місця повинна відрізнятися наявністю об'єктів культурної спадщини;
- ці об'єкти культурної спадщини мають історичне значення;
- така частина населеного місця повинна відрізнятися традиційним характером середовища (або ж об'єкти культурної спадщини повинні бути типовими для певних культур або періодів розвитку).

Але визначення у Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць від 13.03.2002 р. № 318 додає:

- що це добре збережена частина населеного місця;
- з значною кількістю об'єктів культурної спадщини;

На мій погляд таке уточнення зменшує можливість встановлення історичних ареалів та збереження мало насичених історичних міст. Адже надзвичайно важливим, щоб історичне місто розглядалося не лише як комплекс пам'яток, але й як живий організм з цілісним, притаманним лише йому історико-культурним образом, особливостями ментальності тощо.

Пріоритетним напрямком діяльності в межах історичних ареалів історичних населених місць є збереження традиційного характеру середовища, збереження містоформовної ролі архітектурної спадщини. Це визначає спрямування подальшого містобудівного і соціально-економічного розвитку відповідних населених місць. Виникнення історичного архітектурного простору і відповідного образу того чи іншого міста - результат складного взаємопроникнення ландшафтного та історико-культурного середовища.

В усі часи містобудівники намагалися максимально використати особливості ландшафту для створення функціонального й естетично привабливого середовища людської життєдіяльності. Історична інформативність міста цілковито залежить від того, наскільки точно буде відтворено характер взаємозв'язків містобудівної спадщини, природного оточення і життєдіяльності

людини на різних історичних етапах. Належить визначитися з типологією історичного міста, простежити специфічність його типових ознак та не обмежуватись насиченістю історичного простору. Тому правильне визначення історичного ареалу встановлює напрямок та межі його аналізу. Оскільки саме за допомогою комплексного підходу можна забезпечити охорону культурної спадщини в умовах сучасного населеного пункту одночасно із природним середовищем, що відповідає основним положенням концепції сталого розвитку. В той же час, складнощі із його встановленням та порушення вже встановленого режиму, тягнуть загрозу об'єктам культурної спадщини України.

1. Бевз О. Проблеми правового регулювання історичних ареалів населених місць в умовах запровадження в Україні концепції сталого розвитку (еколого-правовий аспект) / О. Бевз. // Юридичні науки. – 2012. – №92. – С. 61–66.

2. Washington Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas

3. Тимофієнко В. І. Місце пам'яток містобудування в системі культурної спадщини / В. І. Тимофієнко. // Культурна спадщина в контексті "Зводу пам'яток історії та культури України". – 2015

4. Закону України "Про охорону культурної спадщини" (Відомості Верховної Ради України, 2000 р.)

5. Водзинський Є. Питання охорони містобудівної спадщини. / Є. Водзинський // АСУ – Київ, 1993. — Вип.1. — С.231-238

6. Прибега Леонід. Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект: монографія / Леонід Прибега // К.: Інститут культурології НАМ України, 2015. — Бібліогр.:

7. Праці Центру пам'яткознавства : [зб. наук. пр.] / ред. кол.: О.М. Титова (гол. ред.), В.І. Акуленко, В.Й. Борисенко [та ін.] ; //Центр пам'яткознавства Нац. акад. наук України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. Вип. 5. – К., 2003. – 264 с

8. Бевз М. В. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст (на прикладі Західної України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. арх. наук : спец. 18.00.01 / Бевз Микола Валентинович – Харків 2004.

9. Научно-исследовательский и проектный институт градостроительства, г.Киев /КиевНИИПградостроительства/. Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР – Киев, 1982.